

Buro de Brug Rapporten
B18-382

Archeologisch bureauonderzoek
Hamersveldseweg 127 Leusden

Status: Definitief
23-05-2019

Inhoud

Samenvatting	3
Administratieve gegevens	4
1 Inleiding	5
1.1 Huidige en toekomstige situatie.....	5
1.2 Onderzoeksmethode.....	5
2 Bureauonderzoek en archeologische verwachting	7
2.1 Beleid en bestemmingsplan.....	7
2.2 Geo(morfo)logie en bodemopbouw.....	9
2.3 Historische gegevens.....	11
2.3.1 Historische achtergrond.....	11
2.3.2 Historisch kaartmateriaal.....	12
2.4 Bekende archeologische waarden	166
2.5 Versturende bodemingrepen in het verleden	199
2.6 Gespecificeerde verwachting	199
3 Conclusies en aanbevelingen	209
4 Geraadpleegde literatuur.....	21
4.1 Digitale bronnen.....	21
4.2 Literatuur.....	21

Colofon

Projectcode :	B18-382
Opdrachtgever:	Wildenberg interieurarchitectuur B.V.
Uitvoerder:	Buro de Brug vof
Locatie:	Hamersveldseweg 127 Leusden
Auteur(s):	J. van Leeuwen MA

Samenvatting

Dit archeologisch bureauonderzoek is opgesteld door Buro de Brug in opdracht van Wildenberg interieurarchitectuur B.V. De aanleiding tot dit onderzoek is de herinrichting van het perceel Hamersveldseweg 127 in Leusden, gemeente Leusden. Het ligt in de planning meerdere bijgebouwen op het perceel te slopen en de boerderij met de oudste schuur te behouden. Ook zal een nieuwbouwwoning worden gerealiseerd en zullen enkele sloten worden uitgegraven. Bij ingrepen groter dan 100 m² en dieper dan 30 cm dient conform het bestemmingsplan en de Archeologische Beleidskaart van de gemeente Leusden archeologisch onderzoek plaats te vinden.

Volgens de gemeentelijke beleidskaart geldt voor het gebied rondom de historische lintbebouwing van de Hamersveldseweg een hoge verwachting. Op basis van onderstaand bureauonderzoek is voor het plangebied een gespecificeerde archeologische verwachting opgesteld.

De archeologische verwachting voor de prehistorie is middelhoog, zo blijkt uit naburig onderzoek en de bodemkaart, en is afhankelijk van de mate van verstoring van de top van het dekzand.

In het westelijk deel van het plangebied geldt middels de AMK een hoge archeologische waarde voor vindplaatsen vanaf ca. 1130. In de rest van het plangebied is de archeologische verwachting voor de Late Middeleeuwen en Nieuwe Tijd hoog, omdat langs de Hamersveldseweg de eerste ontginning van het gebied is opgezet.

Het is, op grond van het bureauonderzoek, aannemelijk dat er bewoningsresten uit de Late Middeleeuwen en/of Nieuwe Tijd in het plangebied aanwezig zijn. Deze bevinden zich echter alleen binnen het historische perceel en de belendende sloten.

Buro de Brug adviseert op basis van de voorgenomen ingreep en de gespecificeerde verwachting het volgende:

1. Sloop van bestaande opstallen **tot maaiveld**. Oude funderingen blijven in de bodem behouden.
2. De beoogde bodemingreep nodig voor het realiseren van het nieuwbouwhuis kan worden vrijgegeven m.b.t. het aspect archeologie. Naar verwachting hebben de aanwezige opstallen ter plaatse het bodemarchief geroerd. Bovendien ligt de geplande nieuwbouw niet op het historische perceel, maar op de naastgelegen boomgaard. Hier is geen nader archeologisch onderzoek nodig in het kader van de AMZ-cyclus.
3. De sloop en het (opnieuw) uitgraven van de historische sloten wordt uitgevoerd onder monitoring van de gemeentelijk archeoloog. De monitoring kan als voorwaarde aan de vrijgave van de overige werkzaamheden worden verbonden.

Bovenstaand advies is voorgelegd aan de Bevoegde Overheid en namens de gemeente Leusden geaccordeerd door het Centrum voor Archeologie te Amersfoort.

Administratieve gegevens

Projectnaam	Hamersveldseweg 127 Leusden
Opdrachtgever	Wildenberg interieurarchitectuur B.V.
Contactpersoon, tel.	Dhr. S. van den Wildenberg, +31 (0)33 445 01 11
Autorisatie	Buro de Brug drs. Ing. C. Sueur Sr KNA prospector c.sueur@burodebrug.nl 020-4866685
Projectcode Buro de Brug	B18-382
Bureauonderzoek	J. van Leeuwen MA
Bevoegd gezag	Gemeente Leusden
Provincie, gemeente en plaats plangebied	Provincie Utrecht, gemeente Leusden, Leusden
Locatie/toponiem	Hamersveldseweg 127 Leusden
Kaartbladnummer (topo 1:25.000)	32D
Centrumcoördinaat	X 157517 Y 459072
Oppervlakte plangebied	Ca. 1,5 ha, waarvan ca. 2500 m ² wordt geroerd ¹
Huidig grondgebruik	Boerderij, schuren, tuin, verharding, weiland
Archis-zaaknummer²	4662282100
Geplande ingreep	Herinrichting perceel: sloop schuren, nieuwbouw huis, uitgraven sloten, inrichten tuinen
Rapportversie	Definitief
Datum	23 mei 2019

¹ Indien bodemroerend wordt gesloopt.

² Landelijk onderzoeksmeldingsnummer dat bij de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE/ARCHIS) moet worden aangevraagd bij aanvang van archeologisch onderzoek.

1 Inleiding

1.1 Huidige en toekomstige situatie

Dit archeologisch bureauonderzoek is opgesteld door Buro de Brug in opdracht van Wildenberg interieurarchitectuur B.V. Het plangebied bevindt zich langs de Hamersveldseweg 127 te Leusden, gemeente Leusden, provincie Utrecht (zie afb. 1). Op het perceel bevindt zich een boerderij uit de 19de of vroege 20ste eeuw, met zes bijgebouwen. Tijdens een visuele inspectie van het plangebied is gebleken dat het terrein grotendeels verhard is met beton. Dit maakt een eventueel booronderzoek op een groot deel van het terrein niet mogelijk. De verharding zal een zekere mate van bodemverstoring teweeg hebben gebracht.

De aanleiding tot dit onderzoek is herinrichting van het perceel (zie afb. 2 en 3). Een definitief, gedetailleerd plan bestaat op dit moment nog niet. In dit bureauonderzoek zal worden uitgegaan van het door de opdrachtgever aangeleverde inrichtingsplan, dat door MooiSticht is opgesteld.³ Het ligt in de planning enkele agrarische bijgebouwen (schuren) te slopen (ca. 1550 m²), op het achterterrein een nieuwbouwhuis te bouwen (ca. 250 m²), enkele sloten (opnieuw) uit te graven (ca. 625 m²) en de tuinen opnieuw in te richten (bodemverstoring onbekend). Bij bodemingrepen groter dan 100 m² en dieper dan 30 cm dient conform de beheersverordening⁴ en de Archeologische Beleidskaart⁵ van de gemeente archeologisch onderzoek plaats te vinden. De voorgenomen ingrepen zullen de vrijstellingsgrens ruimschoots overschrijden.

1.2 Onderzoeksmethode

Het bureauonderzoek heeft tot doel - op basis van bestaande landschappelijke, archeologische en historische bronnen - een gespecificeerde archeologische verwachting te verkrijgen voor het plangebied. Op basis van de resultaten kan een aanbeveling worden gedaan om de eventueel aanwezige archeologische waarden in het plangebied veilig te stellen. Het resultaat van eventueel veldonderzoek is een basisrapport. Het onderzoek wordt uitgevoerd volgens de richtlijnen van de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (Protocol 4002, KNA versie 4.1) en de gemeentelijke eisen.

Voor het verzamelen van gegevens met betrekking tot reeds bekende archeologische- en bodemkundige waarden van het plangebied is de archeologische beleidskaart van de gemeente geraadpleegd. Ook zijn geo(morfo)logische kaarten, de Archeologische Monumentenkaart (AMK) en historische kaarten bekeken. Tevens is het AHN geraadpleegd en zijn de meest recente archeologische onderzoeksresultaten in het onderzoek opgenomen. Voor de historische informatie is gebruik gemaakt van de beeldbank van de RCE, het Utrechts Archief, het Archief Eemland en de Historische Kring Leusden.

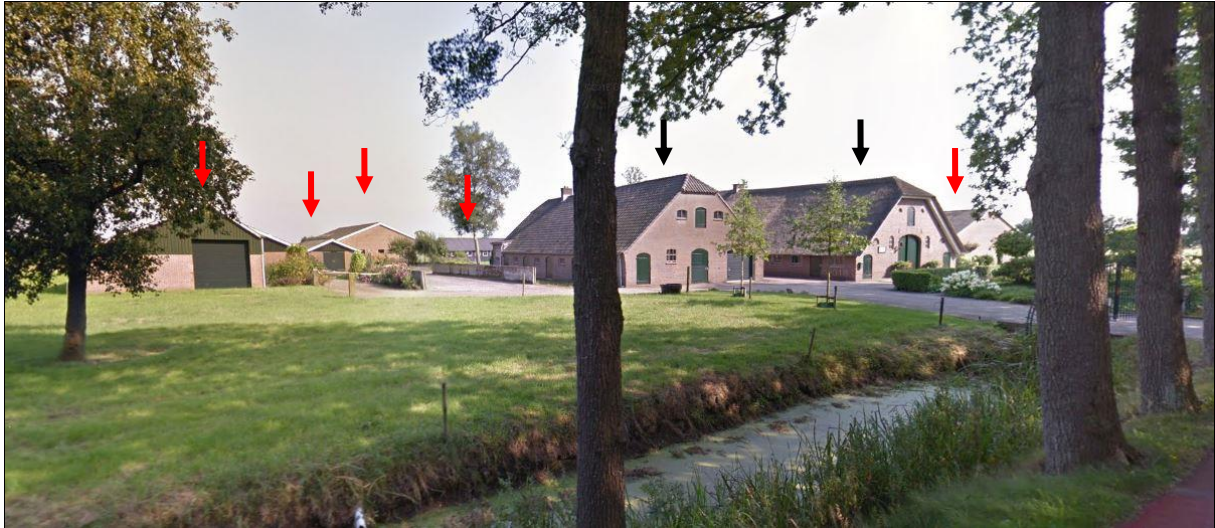
3 Van Looij & Hendriks, 2018.

4 http://www.ruimtelijkeplannen.nl/documents/NL.IMRO.0327.139-0401/r_NL.IMRO.0327.139-0401.html#_9_Waarde-Archeologiehogeverwachting

5 Beleidsnota Archeologie van de gemeente Leusden.

Afbeelding 1. De locatie van het plan- en onderzoeksgebied aan de Hamersveldseweg 127 in Leusden.

Afbeelding 2. De huidige situatie op het perceel Hamersveldseweg 127 in Leusden (bron: Google Streetview). De zwarte pijlen geven de te behouden bebouwing aan, de rode pijlen de te slopen bebouwing.

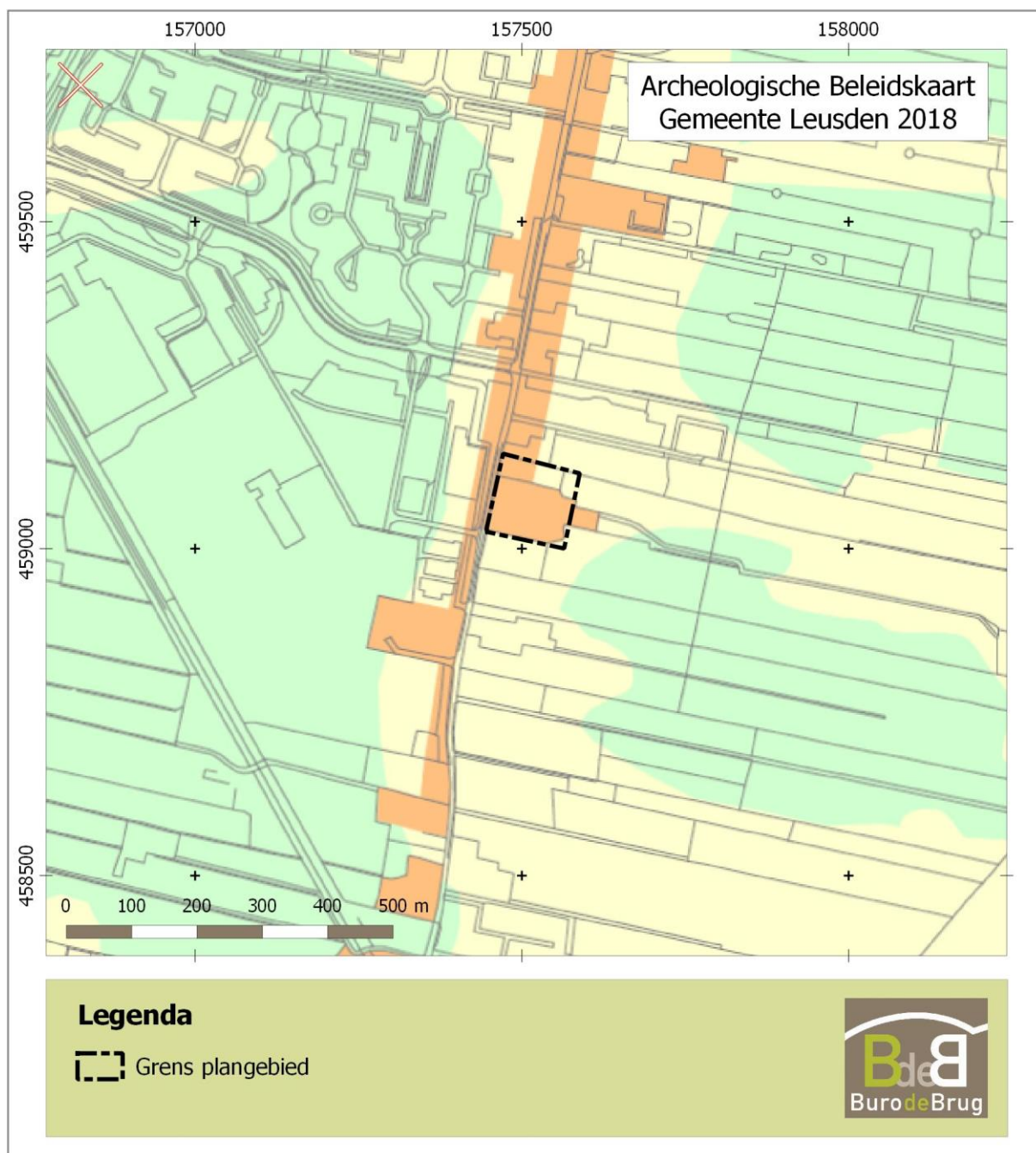

Afbeelding 3. Ontwerp voor herinrichting van het perceel Hamersveldseweg 127 (bron: MooiSticht).

2 Bureauonderzoek en archeologische verwachting

2.1 Beleid en bestemmingsplan

De gemeente Leusden heeft sinds 2012 een eigen archeologiebeleid. In 2018 is een nieuwe erfgoedverordening, beleidsnota archeologie en archeologische verwachtings- en beleidskaart vastgesteld door het college van de gemeente Leusden. Op de beleidskaart zijn de archeologische waarden- en verwachtingen weergegeven. Het plangebied ligt grotendeels binnen een zone met een hoge verwachting. Bodemingrepen kleiner dan 100 m² en tot 30 cm diepte zijn vrijgesteld van onderzoek. Deze beleidsregel is overgenomen in de beheersverordening 'Leusden en Achterveld actualisering bestemmingsplannen'. Binnen het plangebied geldt artikel 9 'Waarde – Archeologie hoge verwachting'. De geplande ingrepen overschrijden de vrijstellingsgrens, waardoor een archeologisch onderzoek noodzakelijk is.

Archeologisch Waardevol Gebied	
 Wettelijk beschermd archeologisch monument (rijks- of gemeentelijk)	Beleid In geval van bodemverstoring moet een monumentenvergunning worden aangevraagd.
 Gebieden met hoge archeologische waarde	Bij plangebieden waarbinnen bodemingrepen dieper dan 30 cm -Mv plaatsvinden, is voorafgaand archeologisch onderzoek noodzakelijk. Eerst plantoetsing door bevoegd gezag.
Archeologisch Verwachtingsgebied	
 Gebieden met een hoge archeologische verwachting	Bij plangebieden groter dan 100 m ² waarbinnen bodemingrepen dieper dan 30 cm -Mv plaatsvinden, is voorafgaand archeologisch onderzoek noodzakelijk. Eerst plantoetsing door bevoegd gezag.
 Gebieden met een middelhoge archeologische verwachting	Bij plangebieden groter dan 500 m ² waarbinnen bodemingrepen dieper dan 30 cm -Mv plaatsvinden, is voorafgaand archeologisch onderzoek noodzakelijk. Eerst plantoetsing door bevoegd gezag.
 Gebieden met een lage archeologische verwachting	Bij plangebieden groter dan 10.000 m ² waarbinnen bodemingrepen dieper dan 30 cm -Mv plaatsvinden, is voorafgaand archeologisch onderzoek noodzakelijk. Eerst plantoetsing door bevoegd gezag.

Afbeelding 4. Plangebied geprojecteerd op de archeologische beleidskaart van de gemeente Leusden 2018 (bron: Centrum voor Archeologie).

2.2 Geo(morfo)logie en bodemopbouw

Bron	Informatie
Geologie ⁶ (1:600.000)	Formatie van Boxtel Bx5: Laagpakket van Wierden; dekzand
Geomorfologie ⁷ (1:50.000)	2M9: vlakte van ten dele verspoelde dekzandvlakten
Bodemkunde ⁸ (1:50.000)	pZg21: leemeerdgronden; leemarm en zwak lemig fijn zand ZvZ Meerveengronden op zand zonder humuspodzol, beginnend ondieper dan 120 cm

Het plangebied ligt binnen het Utrechts-Gelders zandgebied. Het zand is tijdens de laatste IJstijd afgezet (ca. 116.000 tot 11.500 jaar geleden) in het bekken tussen twee hoogten: de Utrechtse Heuvelrug en het Veluwemassief. Het landschap werd bepaald door zandruggen, vlakten en meanderende beken. Na de IJstijd steeg het grondwater en begon veengroei in de laaggelegen delen. De hogere delen raakten begroeid met bossen.⁹

Geologisch gezien bevindt het plangebied zich binnen een laagpakket van Wierden, het dekzandgebied. Volgens de bodemkundige kaart bestaat de zuidwestelijke helft van het plangebied uit een leemarme en zwak lemige fijn zandige leemeerdgrond (pZg21, afb. 5). Deze zijn gevormd onder natte omstandigheden. Ze worden tot de kalkloze zandgronden gerekend. Volgens drs. Verhamme (regio-archeoloog) bevinden resten uit deze periode zich veelal in de top van de C-horizont en is de vondstdichtheid (zeer) laag.¹⁰ Het noordwestelijke deel van het plangebied bestaat uit een meerveengrond op zand zonder humuspodzol, beginnend ondieper dan 120 cm (ZvZ). De afwezigheid van een podzolbodem maakt de verwachting voor vindplaatsen uit het Laat Paleolithicum tot Neolithicum laag. De grove schaal van de kartering maakt echter dat de bodemopbouw in de praktijk iets kan afwijken.

Volgens de geomorfologische kaart bevindt het plangebied zich geheel binnen een vlakte van ten dele verspoelde dekzanden (afb. 5). De open delen op de kaart zijn niet gekarteerd vanwege bebouwing.

Volgens het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN2, afb. 6) bevindt het plangebied zich op een hoogte van ca. 3,2 m NAP en ligt daarmee iets hoger dan het gebied direct ten oosten van het plangebied (gemiddeld ca. 2,5 m NAP). Vooral in de zuidwestelijke hoek van het plangebied lijkt een verhoging aanwezig.

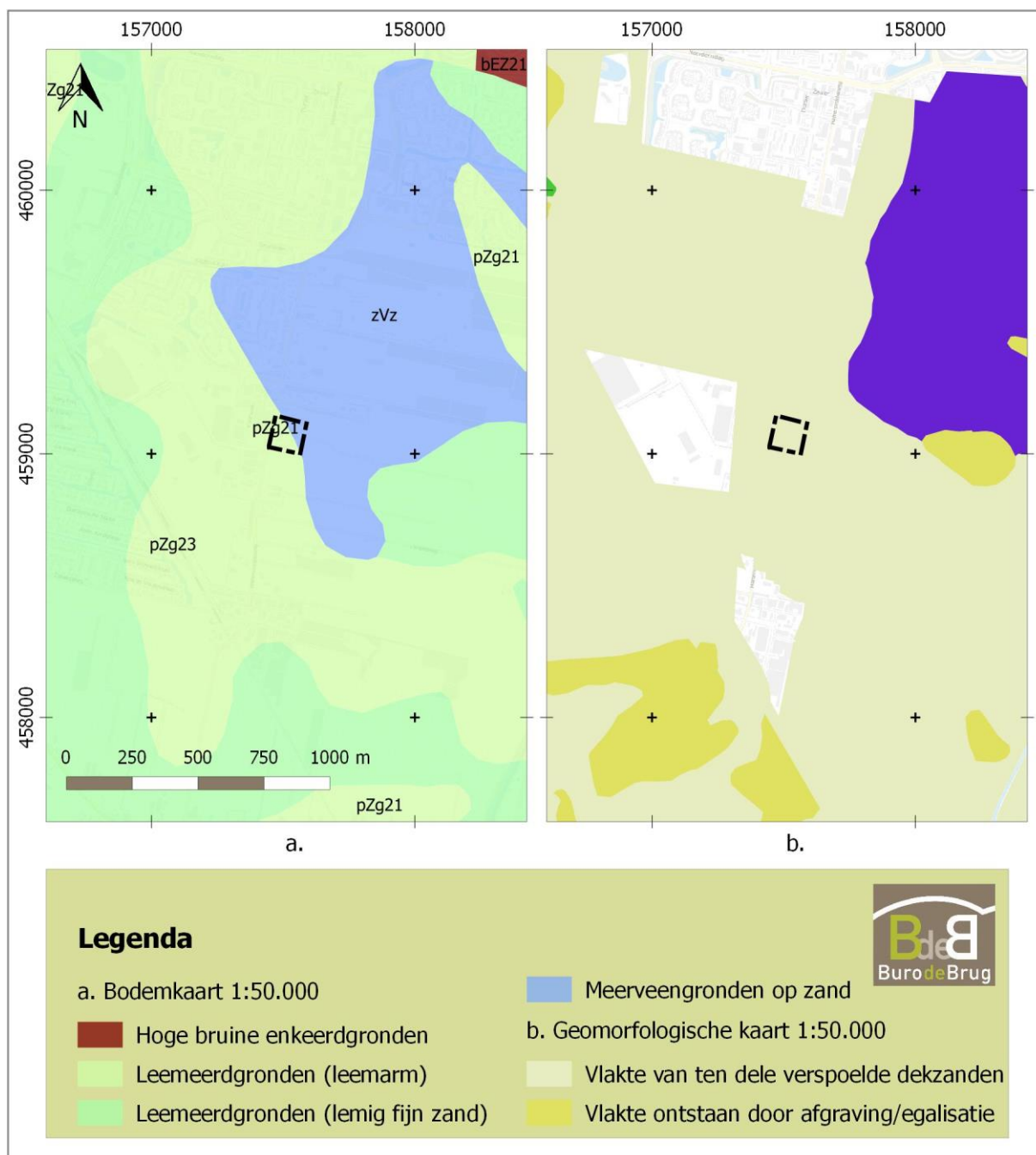
6 TNO-NITG 2005; www.dinoloket.nl; kaart 2010.

7 Geomorfologische kaart van Nederland, schaal 1:50.000, Stichting voor Bodemkartering, 1977, blad 32 Amersfoort.

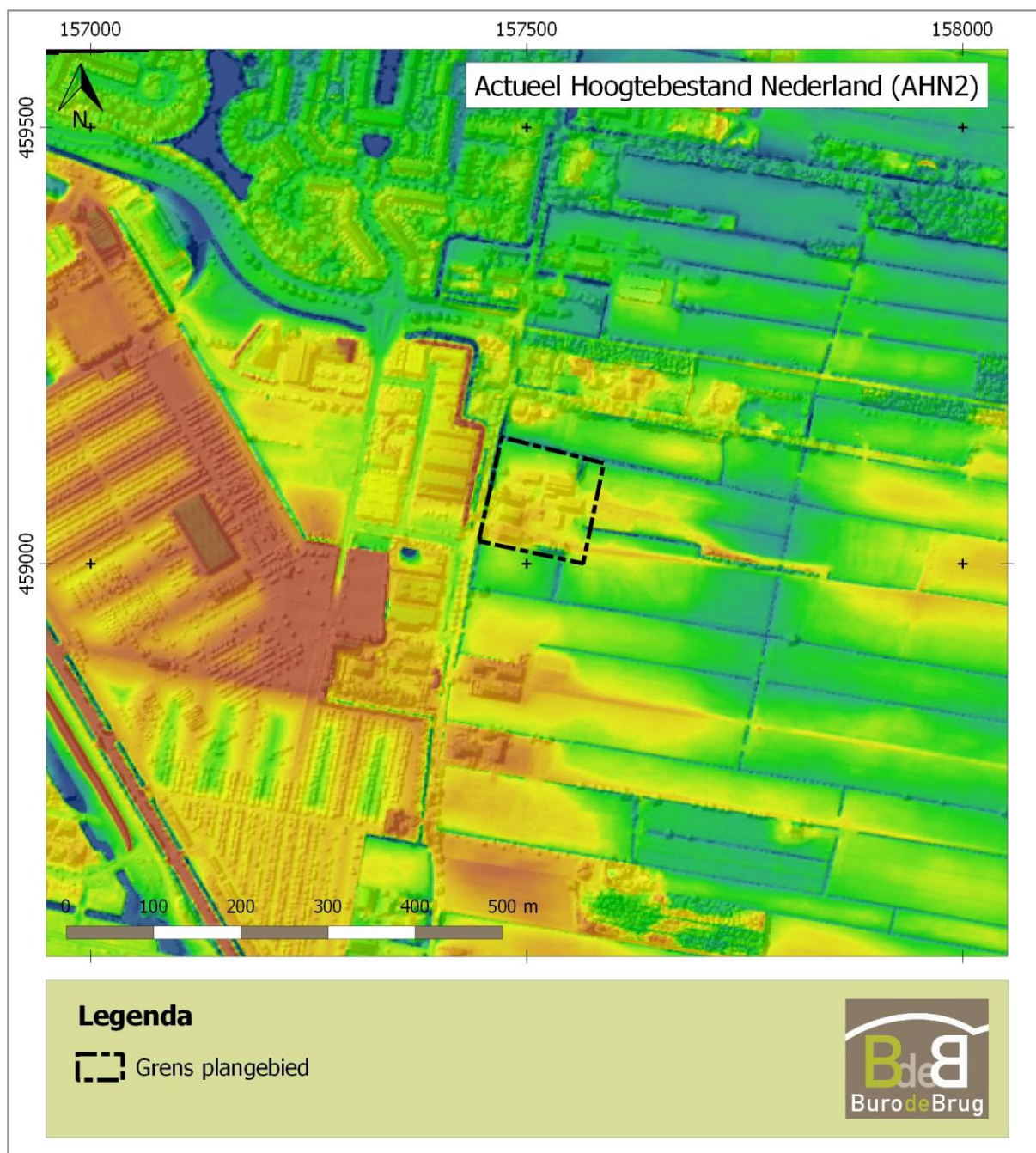
8 Bodemkaart van Nederland, schaal 1:50.000, Stichting voor Bodemkartering, 1966, blad 32 West Amersfoort.

9 Informatie afkomstig uit De Rooze 2017, 6.

10 Verboom-Jansen 2012.

Afbeelding 5. Het plangebied geprojecteerd op een bodem- en de geomorfologische kaart (1:50.000, bron: Stiboka/PDOK).

Afbeelding 6. Het plangebied geprojecteerd op het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN2).

2.3 Historische gegevens

2.3.1 Historische achtergrond

De onderstaande gegevens komen vrijwel integraal uit eerdere rapportages van D'Hollosy.¹¹

De oudste vermelding van Leusden in archieven dateert uit 777. In dat jaar schenkt Karel de Grote aan de Utrechtse Kerk onder meer de in de gouw Flehite gelegen villa Lisiduna met de daarbij behorende akkergronden, hoeven, huizen en gebouwen, onvrijen, bossen, velden, weides, hooilanden en waterlopen. Deze vroegmiddeleeuwse nederzetting heeft naar men aanneemt nabij de huidige toren van Oud-Leusden (een paar kilometer ten westen van het plangebied) gelegen en werd gevormd door enkele dicht op elkaar gelegen boerderijen waaronder de vronhoeve met een centrale functie. De genoemde akkergronden en landerijen lagen waarschijnlijk tegen de oostflank van de Utrechtse Heuvelrug. De bossen eromheen bestonden waarschijnlijk uit zware loofbossen, voornamelijk eiken. In

¹¹ D'Hollosy 2005 en 2007.

het lagere, nattere deel lagen de weides, hooilanden en waterlopen. Deze waterlopen behoren allen tot het stroomstelsel van de Eem. De voornaamste beek bij Leusden is de Heiligenberger- of Luntersebeek. Op de natste, lage delen, waar vrijwel permanent water boven of nabij het maaiveld stond, groeide Elzenbroek- en moerasbossen. De bossen op de wat hogere delen - de dekzandruggen, oeverwallen en horsten - zullen voornamelijk essen-eikenbossen zijn geweest. De oorspronkelijke (hooggelegen) akkers raakten vanaf de 10de - 11de eeuw langzaam uitgedroogd en overstoven. Redenen hiervoor zijn te vinden in de grootschalige ontbossing voor de ijzerindustrie en ten gunste van de schapenteelt. Ook de toenmalige klimaatsverandering met hogere temperaturen en de algehele verdroging van de Eemvallei (door verandering in de afwatering door de stormvloed van 1170, waarbij de Zuiderzee ontstond) speelden een rol.

Op zoek naar nieuwe akkers werden allereerst de geschikte locaties op de hoge gronden ontgonnen (kampboerderijen, hun naam vaak eindigend op '-laar'). Later werden ook de hoge locaties (de 'horsten') binnen de lagergelegen gronden (het broekbos en moeras) in cultuur gebracht. Deze kleine, individuele ontginningen dateren veelal uit de 10de en 11de eeuw en zijn op (oudere) kaarten herkenbaar aan hun respectievelijke concentrische- en blokverkaveling met centraal de oorspronkelijke boerderij. Binnen het onderzoeksgebied zijn op oude kaarten deze 10de- en 11de-eeuwse verkavelingspatronen niet teruggevonden. In de nabijheid ligt wel de blokverkaveling van het middeleeuwse erf Hamersveld.

In de 12de eeuw raakte de ijzerindustrie en de villa Lisiduna geheel in verval. De oude nederzetting Leusden werd voor een groot deel verlaten en de boeren trokken naar lager gelegen gebieden. Uit die tijd stammen de meeste collectieve ontginningen in de omgeving. Het plangebied valt binnen het ontginningsgebied Hamersveld. Deze werd rond 1130 georganiseerd door de Paulusabdij van Utrecht.¹² Aangenomen wordt dat het noordelijke deel van Hamersveld, het oudste deel van de ontginning is en dat deze rond 1133 zijn aanvang heeft genomen. De Hamersveldseweg vormde de ontginningsas. De weg is deels op een dekzandrug/oeverwal aangelegd. Langs de bij deze drooglegging aangelegde ontsluitingsweg ontstonden boerenbedrijven waarop aanvankelijk voornamelijk landbouw bedreven werd, maar later, door de inklinking van de veenlagen en de daarmee gepaard gaande nattere gronden, overgegaan werd op de veeteelt. De meeste boerderijen verschenen in een lint aan de westkant van deze weg. Het dorp Hamersveld - de oorspronkelijke kern van het huidige Leusden - bestond eeuwenlang uit niet meer dan wat lintbebouwing, hoofdzakelijk langs de Hamersveldseweg. Het plangebied maakt deel uit van deze lintbebouwing. De bevolking bleef, in tegenstelling tot de bewoners van Leusbroek, tijdens en na de reformatie in hoofdzaak rooms-katholiek. Men vond zijn voornaamste middelen van bestaan in de landbouw. Na 1600 neemt de verbouw van tabak een grote vlucht en dit bleef tot het einde van de vorige eeuw, zij het toen in steeds mindere mate, een bestaansbron. Ook de bijenteelt is ter plaatse van belang geweest. Het grondgebruik in de 19de eeuw is voor het merendeel bouwland en grasland, waartussen bospercelen waren gelegen.

2.3.2 Historisch kaartmateriaal

Vanaf het midden van de 16de eeuw is het perceel in bezit van de invloedrijke familie Westrhenen. Vanaf dit moment is er sprake van een "erf", wat doet vermoeden dat er een huis of boerderij op het perceel aanwezig was.¹³

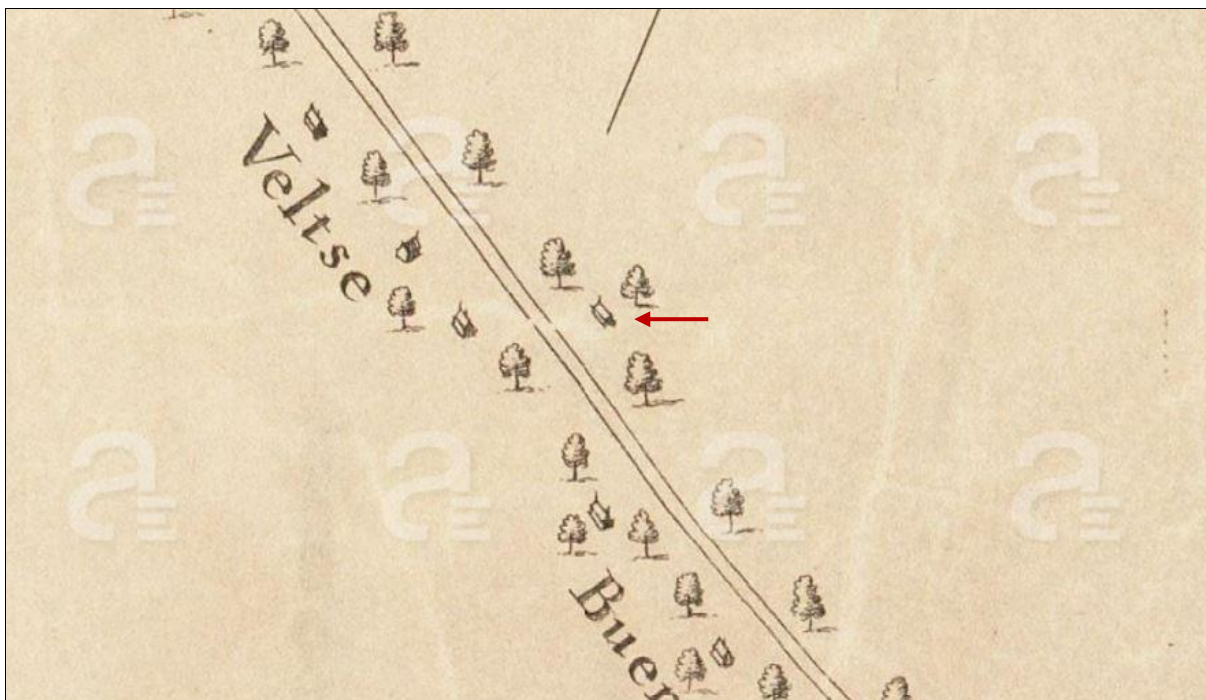
In de 17de en 18de eeuw zijn langs de Hamersveldseweg gebouwen zichtbaar (afb. 7 en 8). De kaarten zijn weinig gedetailleerd en zeer schematisch weergegeven. Aan de oostkant van de weg wordt een enkel gebouw weergegeven. Er zijn geen percelen of sloten zichtbaar. Het is dus niet mogelijk de exacte locatie van het plangebied te bepalen.

In 1751 verkoopt de familie Westrhenen het perceel aan Jacob Hiacint van Dierhout, Heer van Ganswijk, Coelhorst, enz. Kort daarna, in 1765, wordt het perceel doorverkocht aan Antonius Ludovicus, Baron van Blokland.¹⁴

¹² Blijdenstijn 2007, 287.

¹³ Informatie Historische Kring Leusden.

¹⁴ Informatie Historische Kring Leusden.

Afbeelding 7. Bebouwing aan de oostkant van "Die Hamers Veltse Buert" (rode pijl) op een uitsnede van de kaart van het Heemraadschap van Rivier de Eem door Bernard de Roy en T. Doesburgh, 1692 (collectie Archief Eemland). Het noorden is linksboven.

Afbeelding 8. Bebouwing aan de oostkant van de Hamersveldseweg (rode pijlen) op een uitsnede van de kaart van de Stadsvrijheid van Amersfoort, 1709 (collectie Archief Eemland). Het noorden is rechtsboven.

De kadastrale minuutkaart uit 1825 is de eerste exacte weergave van (de omgeving van) het plangebied (afb. 9). Hierop is een andere boerderij zichtbaar dan de huidige. Aan de weg staan twee hooibergen (gele cirkels). Direct ten zuiden van de boerderij staat een gebouw met afgeronde hoeken: dit is zeer waarschijnlijk een schaapskooi. Achter het gebouw zijn nog enkele kleinere gebouwen aanwezig, naar verwachting schuren. De inrichting van het perceel en de percelering rondom de boerderij zijn opmerkelijk. Er is duidelijk getracht een symmetrie in het erf aan te brengen, waarbij de flankerende percelen een brede sloot hebben gekregen. Waarschijnlijk waren deze percelen in gebruik als boomgaard, waarvan al aan het eind van de 18de eeuw melding wordt gemaakt.¹⁵ Midden voor de boerderij is de sloot verbreed tot vijver met aan weerszijde hooibergen. Het gehele complex vertoont overeenkomsten met het tegenover gelegen Zwanenburg, een 17de-eeuws herenhuis.¹⁶ Toch zijn er ook duidelijke verschillen zichtbaar. Waar Zwanenburg echt een adellijk huis was, is het gebouw binnen het plangebied duidelijk in gebruik als boerderij. De eigenaar lijkt zelfs het boeren aspect te willen benadrukken door prominent twee hooibergen aan de wegkant te plaatsen. Toch lijkt dit een aanzienlijkere boerderij te betreffen dan op de overige percelen langs de Hamersveldseweg, mogelijk een boerderij met "Herencamer".¹⁷

Volgens de Oorspronkelijk Aanwijzende Tafel is het gehele complex en de percelen erachter in het bezit van de weduwe van Baron Ludovicus Carolus van Blockland¹⁸, Margaretha Maria de Geus¹⁹. In dat jaar (1825) woonde de weduwe in Megen, Noord-Brabant. Het is dus niet duidelijk wie in deze periode in de boerderij woonde.

Ergens na 1800 krijgt de boerderij de naam "Het Klooster" (afb. 10). In 1847 wordt het perceel verkocht aan landbouwer Hendrik van Dijk. De meest recente eigenaren zijn de familie Kaas en daarna de familie Bremer.²⁰ Ergens in de 19de of vroege 20ste eeuw wordt de boerderij vervangen door het huidige exemplaar. De sloten rondom de boerderij worden ook in deze periode geleidelijk gedempt.

15 Informatie Historische Kring Leusden.

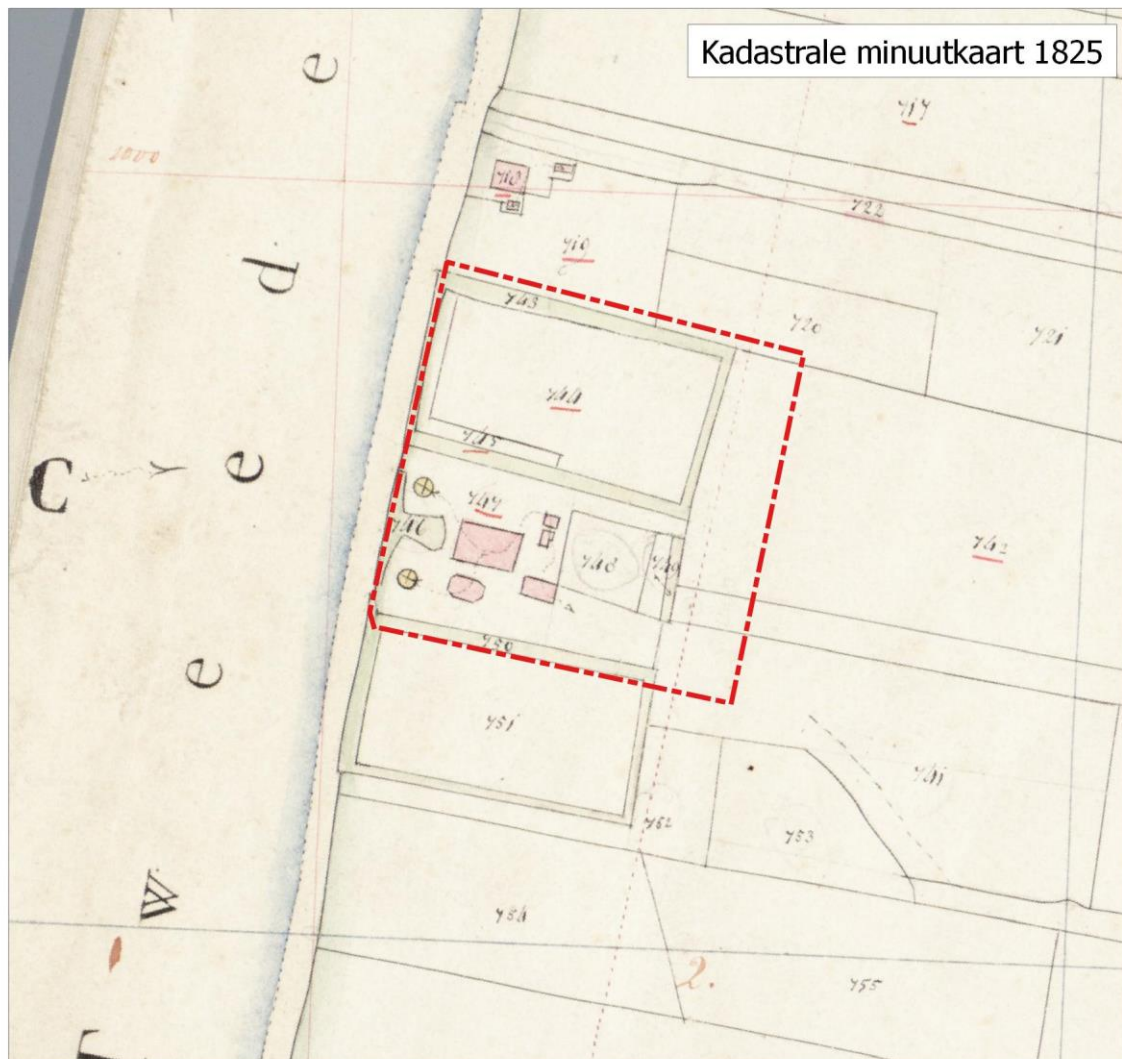
16 <https://www.buitenplaatseninnederland.nl/leusden-zwanenburg.html>

17 Bekend is dat de eigenaar, familie Van Westrhenen, enkele van dergelijke boerderij bezat in de 17de eeuw: informatie Historische Kring Leusden.

18 De zoon van Baron Antonius Ludovicus.

19 Volgens <https://www.genealogieonline.nl/genealogie-sleeckx/I30259.php> de naam van de vrouw van Ludovicus.

20 Informatie Historische Kring Leusden.

Legenda

 Grens plangebied
Achtergrond: RCE

Afbeelding 9. Het plangebied Hamersveldseweg 127 (rode stippellijn) op de kadastrale minuutkaart uit 1825.

Afbeelding 10. Het plangebied Hamersveldseweg 127 (rode stippellijn, bij benadering) op de historische kaarten uit de 20ste eeuw. De jaartallen zijn bij benadering.

2.4 Bekende archeologische waarden

Het westelijke deel van het plangebied ligt binnen AMK-terrein 15898, het dorpslint van Hamersveld, met een hoge archeologische waarde voor vindplaatsen uit de Late Middeleeuwen en Nieuwe Tijd.

In de directe omgeving van het plangebied (500 m rondom) is een aantal onderzoeken uitgevoerd en vondstlocaties bekend (afb. 11). Op ca. 250 m ten noorden van het plangebied is het perceel Hamersveldseweg 118-120 archeologisch onderzocht.²¹ Het onderzoek is begonnen met een bureau- en booronderzoek door ARC Archeoprojecten in 2012. Daarna is driemaal een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd door het Centrum voor Archeologie (gemeente Amersfoort) in 2014, 2015 en 2017.²² Uit het bureauonderzoek kwam een middelhoge verwachting naar voren voor resten uit het Laat Paleolithicum-Neolithicum en een hoge verwachting voor de Late Middeleeuwen – Nieuwe tijd. In het booronderzoek

²¹ Archis-zaaknummers 2380658100, 2460515100, 3300233100 en 4547798100.

²² De Rooze 2016, De Rooze 2017.

is geen podzolbodem aangetroffen, waardoor de verwachting voor resten uit het Laat Paleolithicum-Neolithicum naar beneden kon worden bijgesteld. Wel werd een cultuurlaag aangetroffen uit de Late Middeleeuwen – Nieuwe tijd. Daarom is besloten om hier vervolgonderzoek in de vorm van een proefsleuvenonderzoek uit te voeren. Bij het proefsleuvenonderzoek zijn archeologische resten in de C-horizont van de ten dele verspoelde dekzandvlakte aangetroffen.²³ De aangetroffen archeologische resten bestaan uit een gedempte sloot, een ploegvoor, vier paalgaten en een ophooglaag (onderdeel van een bouwvoor). De archeologische resten zijn zowel in werkput 1 als in werkput 2 aangetroffen. De oudste sporen behelzen een sloot en vier paalgaten. De sloot is in de 17de, 18de of 19de eeuw -gedempt. Na het dempen van die sloot is hier geploegd en een ploegvoor ontstaan in de 18de of 19de eeuw. Toen er niet meer werd geploegd, is het terrein opgehoogd en is een bouwvoor ontstaan. De gaafheid van de sporen is redelijk tot slecht; de sloot is gedempt en de palen die ernaast stonden zijn verdwenen. De ploegvoor wordt deels doorsneden door bouwvoor en is derhalve ook niet meer compleet. De bouwvoor zelf is nog wel grotendeels gaaf. De sporen zijn slecht geconserveerd; er zijn geen (metalen) artefacten aangetroffen en er zijn geen organische materialen bewaard gebleven. De resten dateren uit de Nieuwe tijd en hangen samen met de agrarische activiteiten die er hebben plaatsgevonden. De archeologische resten bleken niet behoudenswaardig.²⁴

Op ca. 250 m ten zuidwesten van het plangebied is in 2016 een bureauonderzoek uitgevoerd door Buro de Brug bij de herziening van een bestemmingsplan van Hamersveldseweg 128.²⁵ Uit het onderzoek komt naar voren dat voor het plangebied een middelhoge verwachting voor vindplaatsen uit de prehistorie en een hoge verwachting voor vindplaatsen uit de Late Middeleeuwen en Nieuwe Tijd. Geadviseerd werd een inventariserend booronderzoek (verkennde fase) uit te voeren, eventueel gecombineerd met een karterend booronderzoek. Vervolgens is in 2019 op een deel van het terrein een archeologische begeleiding uitgevoerd.²⁶ Tijdens dit onderzoek is een sloot aangetroffen.

Op ca. 175 m is een vondstlocatie bekend van een kwartsieten fels-ovalbijl uit het Midden Neolithicum.²⁷

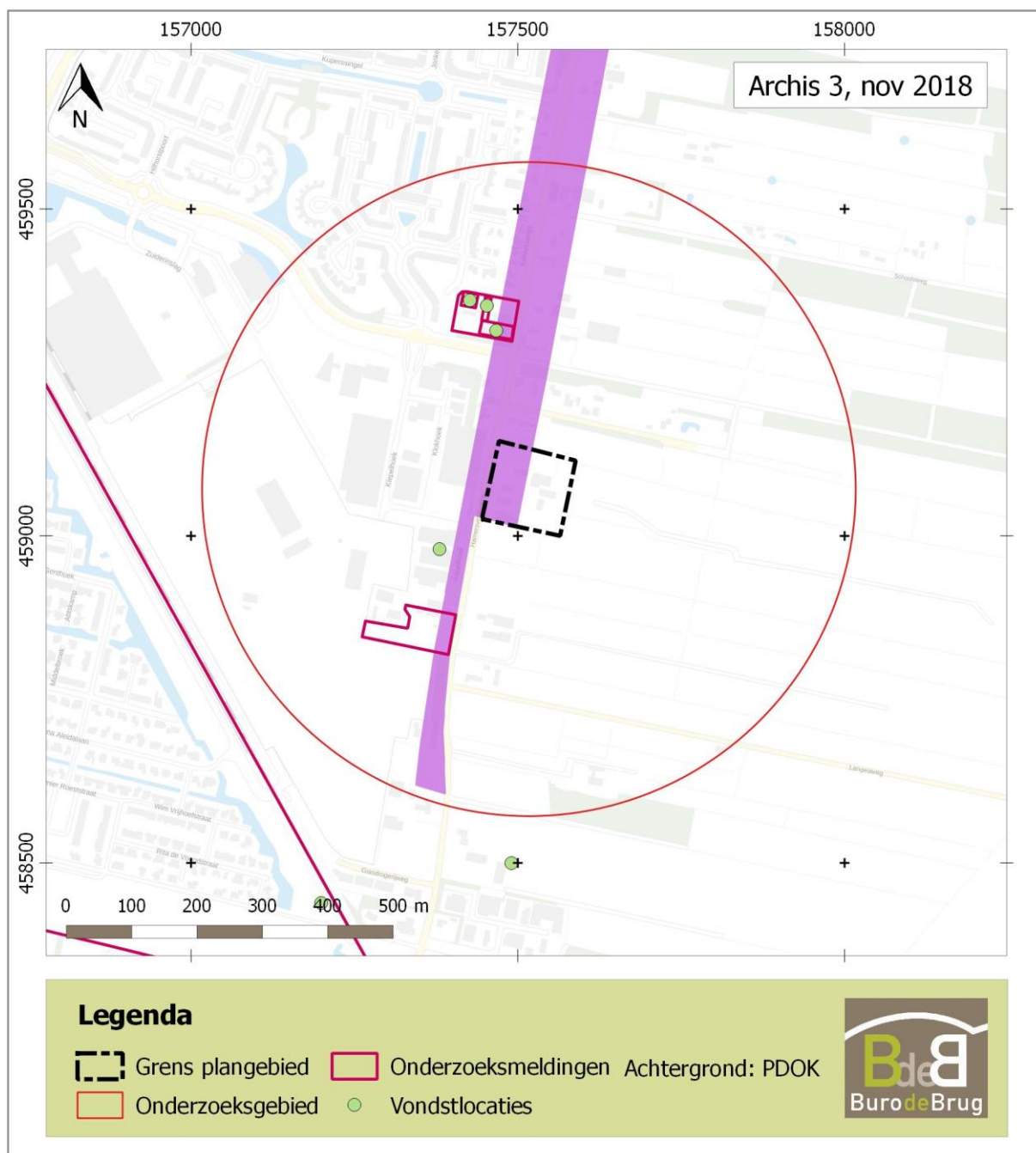
²³ De Rooze 2016.

²⁴ De Rooze 2017, beschrijving overgenomen uit Van der Kant 2016.

²⁵ Van der Kant 2016.

²⁶ Archisnummer 4655616100.

²⁷ Archis waarnemingsnr. 36937.

Afbeelding 11. Het plangebied met AMK-terrein en nabijgelegen onderzoeks- en vondstmeldingen uit Archis (bron RCE).

2.5 Verstorende bodemingrepen in het verleden

De locatie is in elk geval de afgelopen 200 jaar gebruikt als erf, tuin, water, bouwland en boomgaard. In hoeverre dit gebruik voor bodemverstoring heeft gezorgd, is zonder booronderzoek lastig in te schatten. Ter plaatse van het nieuw te bouwen huis staan op dit moment drie schuren (afb. 12). Het is waarschijnlijk dat de 20ste-eeuwse schuren een zekere mate van bodemverstoring teweeg hebben gebracht. In de regel wordt voorafgaand aan de bouw de bouwvoor en eventueel de veenlaag verwijderd, zodat op de onderliggende zandige laag kan worden gebouwd. Waarschijnlijk is ter plaatse van het beoogde nieuwbouwhuis de bodem op deze manier geroerd. Vergelijking met de kadastrale minuutkaart uit 1825 laat bovendien zien dat het nieuwbouwhuis buiten het historische perceel valt: het ligt op de plek van de voormalige boomgaard.

De nieuw te graven sloten worden deels gerealiseerd op de locaties van oudere sloten. Dit geldt vooral voor de sloot direct ten zuiden van de boerderij. Hierbij is het waarschijnlijk dat de voormalige sloten zijn dichtgeschoven en daarmee goed zijn geconserveerd.

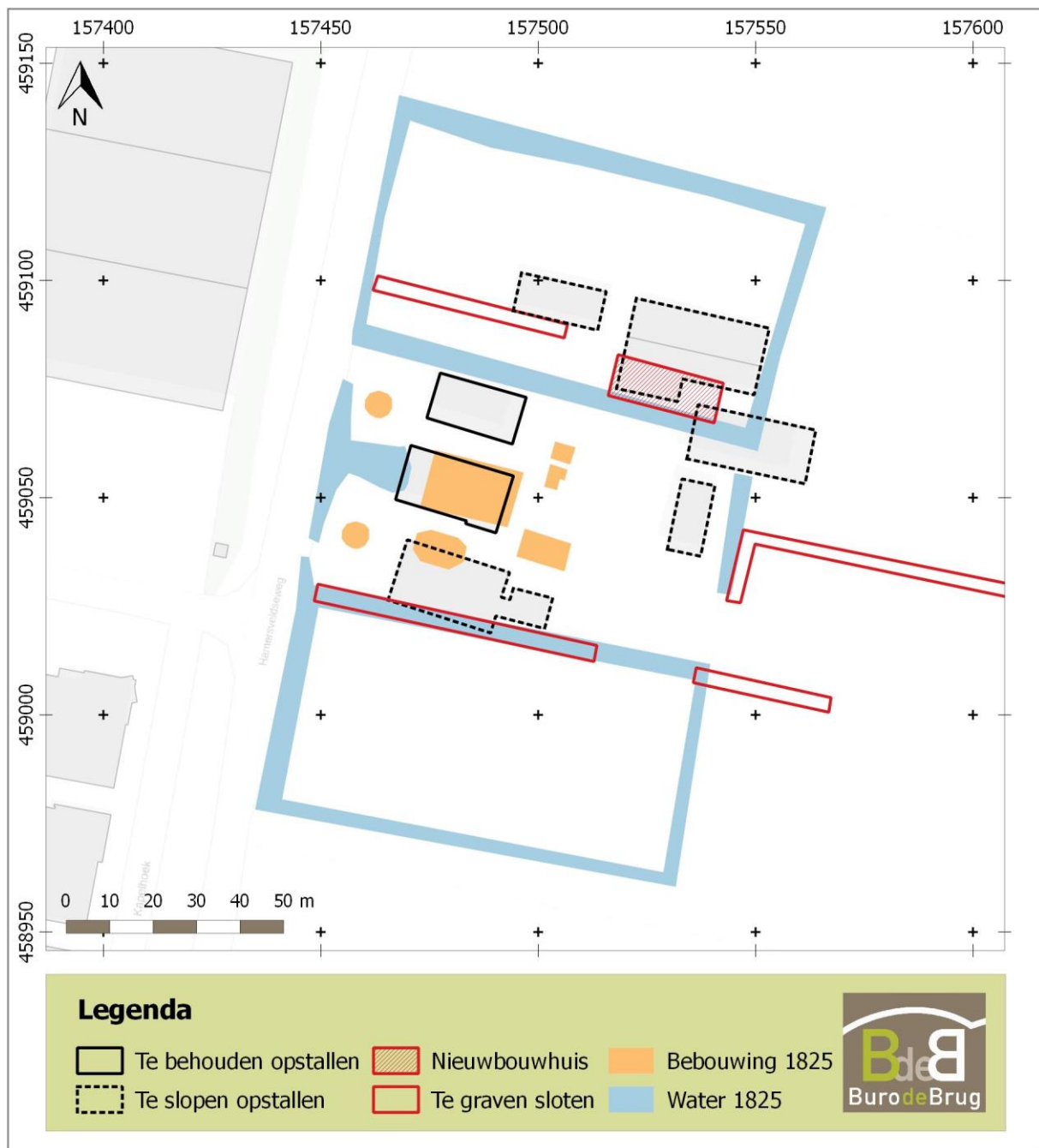
2.6 Gespecificeerde verwachting

Op basis van bovenstaand bureauonderzoek is voor het plangebied mogelijk een gespecificeerde archeologische verwachting opgesteld.

Door de ligging op (verspoeld) dekzand heeft de locatie een middelhoge verwachting op resten uit de periode Laat-Paleolithicum – Neolithicum. Eventuele resten worden verwacht in de top van het zand, indien een intacte podzolbodem aanwezig is. In de directe omgeving van het onderzoeksgebied is een bijl uit het Midden-Neolithicum gevonden. Vergelijkbare vondsten zijn vrijwel allemaal op de dekzandruggen aangetroffen; enkele in de beekdalen. Bewoningssporen worden met name op hogere zones (dekzandruggen) verwacht, die vermoedelijk niet in het plangebied aanwezig zijn. In het oostelijk deel van het plangebied is een podzolbodem waarschijnlijk niet aanwezig. Na het Neolithicum vernatte het gebied en verdween onder een pakket veen, waardoor het onbewoonbaar werd. Pas met de ontginningen in de 12de eeuw werd het gebied weer toegankelijk en bewoonbaar gemaakt.

Middels de AMK geldt binnen het westelijk deel van het plangebied een hoge archeologische waarde voor vindplaatsen uit de Late Middeleeuwen en Nieuwe Tijd. Volgens de gemeentelijke archeologische verwachtingskaart geldt voor het hele plangebied een hoge verwachting voor resten uit de Late Middeleeuwen en Nieuwe Tijd. De nederzittingsresten kunnen meteen onder de bouwvoor aanwezig zijn.

De oudste ontginningen in de omgeving van het onderzoeksgebied dateren rond 1130. In het plangebied is op de kadastrale kaart van 1811-1832 bebouwing te zien. Historische gegevens maken het waarschijnlijk dat in ieder geval in de 16de eeuw al bebouwing aanwezig was op het perceel. Kaarten uit de 17de en 18de eeuw geven aan de oostkant van het dorpslint bebouwing weer, al is het niet met zekerheid te zeggen of dit het plangebied betreft. De verhoging zichtbaar op het AHN is mogelijk een indicatie dat hier al zeer lange tijd wordt gewoond. Het is mogelijk dat de boerderij een oudere middeleeuwse voorloper heeft.

Afbeelding 12. Vergelijking van de situatie in 1825, de te slopen en te behouden opstallen, de geplande nieuwbouw en de geplande sloten.

3 Conclusies en aanbevelingen

Op het perceel Hamersveldseweg 127 is een boerderij met verschillende schuren aanwezig. Het ligt in de planning een groot deel van de schuren te slopen en op het achterterrein een nieuwe woning te realiseren. De twee historische agrarische gebouwen langs de weg blijven behouden. Enkele (historische) gedempte sloten zullen opnieuw worden uitgegraven. De totale omvang van de bodemroerende werkzaamheden bedraagt ca. 875 m². De te slopen schuren hebben een oppervlakte van ca. 1550 m².

Binnen het plangebied geldt middels het bestemmingsplan een vrijstellingsgrens van 100 m² bij verstoringen dieper dan 30 cm -mv. De beoogde herontwikkeling overschrijdt deze vrijstellingsgrens.

De archeologische verwachting voor de periode Laat Paleolithicum - Neolithicum is middelhoog in het westen van het plangebied en afhankelijk van de mate van verstoring van de top van het dekzand. In het oostelijk deel van het plangebied is de verwachting voor de prehistorie laag.

In de westelijke helft van het plangebied geldt een hoge archeologische waarde voor vindplaatsen uit de Late Middeleeuwen en Nieuwe Tijd. De archeologische verwachting voor het overige plangebied is hoog voor de Late Middeleeuwen en Nieuwe Tijd. De verwachting voor de overige perioden is laag.

Ten eerste wordt geadviseerd alle slopende werkzaamheden **tot maaiveld** uit te voeren.²⁸ Op deze manier blijven de (eventueel) aanwezige archeologische resten, op de plaatsen waar niet verder wordt gebouwd, in situ behouden. De archeologische resten worden direct onder maaiveld verwacht, dus eventuele sloop dieper dan maaiveld kan archeologische waarden aantasten.

Op de locatie van het nieuwbouwhuis (ca. 250 m²) zijn eerder twee schuren gebouwd. Daarbij zal de bodem zijn verstoord, i.v.m. de aanleg van fundering en het plaatsen van de vloeren. Vergelijking van historisch kaartmateriaal met de beoogde nieuwbouw laat zien dat het huis buiten het historische perceel zal worden gebouwd.

Bovendien vindt deze nieuwbouw plaats op ca. 75 m afstand van het ontginningslint, terwijl bewoningsresten direct langs het lint worden verwacht. Wel kunnen verder van het lint sporen verwacht worden die verband houden met bewoning, zoals waterputten en afvalkuilen. Aangezien de geplande nieuwbouw echter buiten het historische bewoningsperceel valt, is de kans op het aantreffen van dergelijke archeologische sporen laag. De voorgenomen ingreep doet daarom geen onevenredige afbreuk aan de (eventueel) aanwezige waarden. Geadviseerd wordt ter plaatse van de beoogde nieuwbouw geen verdere stappen te ondernemen m.b.t. archeologie.

De te graven sloten (ca. 625 m²) worden gerealiseerd op plaatsen waar op de kadastrale minuutkaart (1825) ook sloten zichtbaar zijn. De exacte ouderdom van de sloten is onduidelijk, maar deze zouden terug kunnen gaan tot de ontginningsperiode in de 12de eeuw. De sloten houden verband met de bewoning op het perceel: veelal werd huiselijk afval in de belendende sloten gedumpt. Aangezien de sloten in de 19de en/of 20ste eeuw zijn gedempt, is het mogelijk dat vondsten van vóór deze periode nog in de gedempte sloten aanwezig zijn. Binnen de sloten worden geen sporen verwacht. De vondsten kunnen echter wel inzicht geven in de datering van de bewoning op het perceel en informatie verschaffen over de beoefende ambachten, het aanzien van de bewoners, etc., in de verschillende perioden. Het opzetten van een volwaardig archeologisch onderzoek is gezien de afwezigheid van sporen buitenproportioneel. Het verdient daarom de voorkeur het uitgraven van de sloten onder een lichte begeleiding (d.w.z. monitoring) van de gemeentelijk archeoloog uit te voeren.

De middelhoge verwachting voor vindplaatsen uit de prehistorie is, gezien de relatief geringe omvang van de bodemingreep (ca. 875 m²), niet relevant voor het advies. De geringe dichtheid van vondstmateriaal en sporen binnen prehistorische vindplaatsen maakt dat onderzoek in dergelijke kleine werkputten weinig kenniswinst oplevert. Eventuele prehistorische sporen en vondsten kunnen als "bijvangst" worden beschouwd.

Buro de Brug adviseert om de beoogde ingrepen vrij te geven m.b.t. het aspect archeologie. Als voorwaarde voor vrijgave dient het uitgraven van de sloten onder monitoring plaats te vinden. De monitoring kan worden uitgevoerd door de (gemeentelijk) archeoloog.

Bovenstaand advies is voorgelegd aan de Bevoegde Overheid en namens de gemeente Leusden geaccordeerd door het Centrum voor Archeologie te Amersfoort.

²⁸ Het gebouw wordt gesloopt, een eventuele vloer wordt verwijderd. De diepere, constructieve fundering onder maaiveld wordt niet verwijderd.

4 Geraadpleegde literatuur

4.1 Digitale bronnen

www.ahn.nl
archis.cultureelerfgoed.nl
www.dinoloket.nl
www.hisgis.nl
www.geologievannederland.nl
www.leusden.nl
www.leusdenopdekaart.nl
www.provincie-utrecht.nl
www.rijksmonumenten.nl
www.rijksoverheid.nl
www.ruimtelijkeplannen.nl
www.genealogieonline.nl
www.buitenplaatsenin nederland.nl

4.2 Literatuur

Blijdenstijn, R., 2007: Tastbare Tijd. Cultuurhistorische atlas van de provincie Utrecht, Amsterdam.

Berendsen, H.J.A., 2004: De vorming van het land. (Fysische geografie van Nederland), Assen.

Gemeente Leusden, Archeologische verwachtingen- en beleidskaart 2018.

Hollosy, T. d', 2005: Standaard Archeologische Inventarisatie Nieuw Princenhof, Leusden.

Hollosy, T. d', 2007: Bureauonderzoek Plangebied Biezenkamp, Leusden.

Kant, van der, K., 2016: Archeologisch bureauonderzoek Hamersveldseweg 128 Leusden (B16-291), Amsterdam.

Looij, J. van & R. Hendriks, 2018: Ruimte voor ruimte-ontwikkeling: Hamersveldseweg 127, Leusden, MooiSticht, Bunnik.

Rooze, I. de, 2016: Inventariserend veldonderzoek middels Proefsleuven (IVO-P), Hamersveldseweg 118/118a, *CAR-rapport* nr. 47, Leusden.

Rooze, I. de, 2017: Archeologisch onderzoek (IVO-P), Hamersveldseweg 120 a-b, Leusden, Centrum voor Archeologie, *CAR-rapport* nr. 65, Amersfoort.

Stiboka, 1966: Bodemkaart van Nederland 1:50.000.

Stiboka, 1977: Geomorfologische kaart van Nederland 1:50.000.

Verboom-Jansen, M., 2012: Een archeologisch bureau-onderzoek en een verkennend inventariserend veldonderzoek door middel van boringen aan de Hamersveldseweg 120 te Leusden (U), *ARC Rapporten* 2012-126, Geldermalsen.